

Het beeld der maatschappij

DOOR A. J. M. VAN TIENEN

Hoe men een socioloog ook definieert, of men de sociologie een waardeerende dan wel een niet-waarderende taak toekent, men is het er toch wel over eens dat de socioloog zich bezig houdt met de maatschappij, d.i. het groepsverband waarin de mensen leven. Deze definitie is zeer lichtzinnig en o.i. probeert iedere socioloog bij tijd en wijle zich een beeld van deze maatschappij te vormen. Nu lijkt ons dat bij deze beeldvorming in Nederland zich twee verschijnselen voordoen:

1. Het zwaartepunt bij alle beeldvorming ligt bij een verticale visie. Hieronder verstaan wij de begeerte bij onze onderzoekers om een hiërarchie te vinden in de maatschappij, waarin het zo prettig is alle personen en groepen te kunnen classificeren, te kunnen rangschikken. Wissenssoziologisch of psychologisch is dit misschien te verklaren als de drang naar het veilige gevoel de maatschappij volledig te kennen, te geleden en onder controle te hebben, in die zin dat we weten wat er gebeurt, dat we de bewegingen kunnen constateren en de gevolgen eventueel voorspellen.

2. Dan is er de „lakmoesmentaliteit” die zich voordoet bij de beeldvorming. Hieronder verstaan wij het verlangen om bij het ontdekken van een gelaagdheid tevens een criterium te hebben waardoor wij een bepaalde laag kunnen herkennen, juist zoals men in de scheikunde de zuren en de basen wil herkennen door middel van het lakmoespapier.

Het is in ons land Van Heek geweest die duidelijk met een verticaal

betekent. In een verdere fase zal deze controle zeker moeten plaats hebben.

- 4). Een van de uitzonderingen, die mij bekend zijn, vormt het tweedelig boekwerk *Bayrische Landesplanung*, dat expliciet de normatieve grondslag van de planning behandelt.
- 5). Deze punten gaan enigszins in de richting, die Vercruijssse met „ideologische kritiek” heeft bestempeld. Zie zijn artikel in de *Sociol. Gids* van juni 1956, pag. 104—111.
- 6). Wat wij hier doen, is in wezen vanuit de zuivere begrippen redeneren. Maar dit is uiteraard niet de gehele waarheid. Planning is daarnaast vanuit verschillende andere standpunten te benaderen. Zo is een correctie op het hier gegeven beeld een bestudering vanuit de verrichte activiteiten. Dat brengt ons tot een zienswijze, die de planning inpast in een geheel van economische en politieke strevingen, die zeer dicht het niveau benaderen, dat door Ter Hoeven wordt beschouwd. (De politieke rol van het sociale onderzoek, *Soc. Gids*, december 1956, pag. 185—194). De betekenis van machtselementen in de planning-activiteit wordt nog versterkt door de omstandigheid, dat in de discussie hieromtrent geen duidelijke scheiding valt te zien tussen wat planning is en wat het dient te zijn volgens de verschillende auteurs.

maatschappij-beeld in het gemoed, zulk een verticaal beeld voor Enschede heeft ontworpen, met als lakmoespapier het beroep, de sociale rood- en blauwwerking waarvan door Jolles (1) en Kuiper (2) is betwijfeld en ook bestreden, nadat al eerder zulks gedaan was op het Sociologisch Congres te Luik 1953 door Touraine en Schelsky (3).

De problemen van het verticale maatschappij-beeld zijn op deze twee punten toegespitst:

1. Wat is hoog en wat is laag? Dit heeft Van Heek (later ook Kuiper en Van Hulten) opgelost door de inter-subjectiviteit te accepteren, nog later verfijnd en verfraaid door Ponsioen, die spreekt van de begrippen-trilogie makro-, mikro-, en mesostratifikatie (4). Ofschoon de inter-subjectiviteit niet door een ieder geaccepteerd wordt (alweer Touraine-Luik) zijn er toch stevige pro-argumenten te vinden (5).

2. Ondoelijk is echter de vraag naar het criterium waaraan we het hoog en laag kunnen erkennen. Van Doorn heeft dit zeer scherp gezien waar hij spreekt van de polyhiërarchische structuur van de maatschappij (6). Het cultuurpatroon van een maatschappelijke laag is niet een homogene sfeer die gekenmerkt wordt door een bepaald criterium dat als baken kan dienen of al „herkenningmelodie” van de hele sfeer. Gezinsonderzoek door schrijver dezes verricht in diverse wijken van Rotterdam bracht een groot aantal zeer variërende gezinssituaties aan het licht, waarbij een bepaalde situatie (bijv. drankmisbruik, criminaliteit, ongeschooldheid) wel in meerdere gezinnen voorkomt, maar dan weer gecombineerd met iedere keer andere situaties (slechte woning, onjuiste opvoeding der kinderen, matriachale verhoudingen, concubinaat e.a.). Daar waar bepaalde gezinsspatronen op elkaar geleken ontbrak een duidelijke index, die kenmerkend was voor het geheel. Er komen dus wel gezinnen voor die allen bijv. een ongeschoold gezinshoofd hebben, in een ongunstige buurt wonen, een slecht huis hebben, de opvoeding der kinderen verwaarlozen etc., maar bij wie de combinatie van gezichtspunten aan niets te herkennen valt.

Juister lijkt het ons afstand te doen van een hiërarchisch maatschappij-beeld en de onderschikking der sferen te vervangen door een nevenschikking, dus geen „hoog of laag”, maar een „hier en daar”.

Dit beeld menen wij te kunnen vinden in het zo kostbaar boekje van Pieper: *Grundformen Sozialer Spielregeln*, waarin deze niet spreekt van een gelaagde maatschappij, maar waarin hij alleen nog maar een „Mannigfaltigkeit zwischenmenschlicher Situationen” (S. 10) onderkent, die hij wil terugbrengen tot een „überschaubare Anzahl von Grundformen und Generalnennern” (s. 10). Tegen de achtergrond van een aantal Gesellungsgebilde ontwerpt hij nu een reeks „soziale Spielregeln” en wel voor de Gemeinschaft, Gesellschaft en Organisation, waarbij hij stelt dat geen der spelregels absoluut gesteld mag worden voor de mens, en dat een eventueel overwicht van bepaalde spelregels nooit tot alleenheerschappij mag worden (S. 77-78). Deze benadering van Pieper lijkt ons zeer vruchtbaar omdat in deze visie alle maatschappelijke verhoudingen betrokken zijn (een eventuele beroepenladder kan in de spelregels ingebouwd worden), terwijl de constatering en de constitutie van homogene sferen, lagen of geledingen van het verticale maatschappij-beeld overbodig zijn, zonder dat we de sociale realiteit ontlopen of geweld aandoen.

Resumerend: Wij menen o.a. op grond van eigen onderzoek, dat het hiërarchisch-verticale maatschappij-beeld zeer moeilijk opgebouwd kan worden. Het constateren en rangschikken van lagen of sferen is onmogelijk, terwijl wij met anderen eens zijn dat ter onderscheiding en aanduiding der sferen de index ontbreekt. Vruchtbaarder lijkt het ons eventuele inter-subjectieve oordelen in het horizontale vlak te verwerken als element in een sociale spelregel. In het maatschappelijk spel gedragen (groepen van) mensen zich tegenover andere (groepen van) mensen inderdaad op bepaalde punten als meerderen of minderen, maar dit is geen voldoende grond voor een hiërarchisch maatschappij-beeld. Een horizontaal, niet-hiërarchisch beeld past meer op de realiteit dan een hiërarchisch-geleed.

- 1.) H. M. Jolles, De sociale stratificatie als wetenschappelijk vraagstuk in Nederland, *Mens & Maatschappij*, maart 1954, pag. 65.
- 2.) G. Kuiper, *Mobiliteit in de sociale en beroepshierarchie*, Utrecht 1954.
- 3.) Voor een overzicht hiervan zie: Th. IJzerman, Sociale stratificatie en sociale mobiliteit, *Mens & Maatschappij*, 15 jan. 1954.
- 4.) J. A. Ponsioen in het stratificatie-nummer van de *Sociologische Gids*, juni 1955, pag 82.
- 5.) Zie van Heek contra Jolles, De maatschappelijke ladder in het geding, *Mens & Maatschappij*, maart 1954, pag. 78.
- 6.) J. A. A. van Doorn, eveneens in het stratificatie-nummer van de *Sociologische Gids*, juni 1955, pag. 89.

Popularisatie in de Nederlandse sociologie

DOOR C. E. VERVOORT

1. Popularisatie en vulgarisatie

Onder popularisatie wordt hier verstaan het streven, wetenschappelijke kennis te brengen binnen het bereik van die bevolkingsgroepen, waarvoor deze kennis in haar oorspronkelijke vorm ontoegankelijk is. Historisch gezien hangt popularisatie, althans in ons land, ten nauwste samen met de emancipatie-bewegingen, die in de vorige eeuw ontstonden: de aard van de gepopulariseerde wetenschap hield steeds nauw verband met de vormings- en cultuuriidealën, die in deze bewegingen leefden. ¹⁾ De mate waarin popularisatie werd nagestreefd kan niet los gezien worden van wat Th. Geiger aanduidde als „Demokratisierung der Bildung”, waaronder hij verstond „dasz die Kultursubstanz zu Volksschichten hinabdringt („absinkt”), die nicht die gleichen Voraussetzungen der Tradition und Schulung haben wie die bisherigen Bildungsschichten”. ²⁾ Uitsluitend gezien naar deze vraag-zijde zou men echter een onjuist beeld krijgen van de rol, die de popularisatie van de wetenschap in onze tijd is gaan spelen.

Aan de aanbodzijde stimuleerde de commercialisering, de overgang van het initiatief van de schrijver naar de uitgever-ondernemer, de popularisatie van de wetenschap op een wijze, die het probleem van de kwaliteits-